

ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง: การประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทย
จากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน
Thao Pha Daeng Song Khrueang:
The Construction of Thai Performing Arts
from Isaan Folk Literature

สิทธิตร์น ภูแก้ว¹
Sittirat Pookaew

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชานาฏศิลป์,
คณะศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Assistant Professor, Department of Dance Performing Arts,
Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University
(E-mail: spookaew@kku.ac.th)

Received: 28/07/2025 Revised: 01/09/2025 Accepted: 02/09/2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ชุด ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยสร้างสรรค์ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และข้อมูลภาคสนาม กำหนดผู้ให้ข้อมูลด้วยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบประเมิน และการสนทนากลุ่ม นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนา วิเคราะห์และภาพประกอบ ผลการวิจัยพบว่า ท้าวผาแดงทรวงเครื่องมีแรงบันดาลใจมาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่ นำมาประกอบสร้างเป็นนาฏศิลป์ไทยแนวจารีตเพื่อนำเสนอการอาบน้ำแต่งตัวของท้าวผาแดง การแสดงแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ 1.ทรวงสุคนธ์ 2.ทรวงเครื่อง และ 3.ทรวงอาษา การประกอบสร้างแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1.ขั้นเตรียมการ 2.ขั้นดำเนินการ และ 3.ขั้นประเมินผล องค์ประกอบการแสดงและนาฏยลักษณะยึดแบบแผนละครพื้นทาง กระบวนท่ารำปรับปรุงจากท่ารำพื้นฐานและท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ จำแนกเป็นการรำบทลงสรทรวงเครื่อง จำนวน 15 ท่าหลัก และ การรำประกอบเพลงบรรเลง

คำสำคัญ: การประกอบสร้าง, นาฏศิลป์ไทย, วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน, ผาแดงนางไอ่, ลงสรทรวงเครื่อง

Abstract

This research aims to construct a Thai performing art from Isaan folk literature “Thao Pha Daeng Song Khrueang.” This research is creative research with the data acquired from document analysis, textbook, research, and fieldwork data collection. Informants were purposively selected. Research tools included structured interviews, evaluation forms, and focus group discussions. Research findings are presented using descriptive analysis and illustrations. The research results indicate that “Thao Pha Daeng Song Khrueang” was inspired by

an Isaan folk tale called Phadaeng Nang Ai. It was constructed as a traditional Thai performing art to depict Thao Pha Daeng's bathing and dressing. The performance is divided into three sections: 1) Song Sukon (anointing fragrance), 2) Song Khrueng (dressing), and 3) Song Acha (mounting the steed). The construction process involved three steps: 1) Preparation, 2) Implementation, and 3) Evaluation. The performance's elements and choreographic style follow the Lakhon Phanhang style. The dance movements were adapted from basic Thai classical dance gestures and newly created dance gestures, categorized into 15 main movements for the Long Song Song Khrueng (bathing and dressing) sequence and movements accompanying instrumental music.

Keywords: Construction, Thai Performing Arts, Isaan Folk Literature, Phadaeng Nang Ai, Long Song Song Khrueng

บทนำ

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่ เป็นนิทานตำนานพื้นบ้านที่เล่าขานสืบต่อกันมาเป็นมุขปาฐะ อีกทั้งยังปรากฏเป็นหนังสือผูกบันทึกด้วยอักษรตัวธรรมหรืออักษรไทยน้อยไว้ในใบลาน หากแต่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและไม่สามารถระบุได้ว่าแต่งขึ้นในช่วงเวลาใด (ปรีชา พิณทอง, 2524) ผาแดง - นางไอ่ เป็นเรื่องราวรักสามเส้าของท้าวผาแดง นางไอ่คำ และท้าวภักดี โครงเรื่องผูกเชื่อมด้วยความรักและการต่อสู้นำไปสู่โศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ จนกลายเป็นตำนานชื่อบ้านนามเมืองหรือ ภูมินามพื้นบ้าน (Place Name) ซึ่งอธิบายความเป็นมาของสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น หนองหานหลวง เกาะดอนสวรรค์ ดอนแม่หม้าย จังหวัดสกลนคร และบ้านน้ำซ่อง ห้วยสามพาด ห้วยกลองศรี หนองเหวน หนองหานน้อยกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี นอกจากนี้ ผาแดง - นางไอ่ ยังมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวอีสานอีกด้วย

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2568

แม้ว่า ผาแดง - นางไอ่ จะมีโครงเรื่องเกี่ยวกับความรักและการต่อสู้เป็นปมหลัก แต่ยังแฝงไว้ซึ่งคติธรรมสอนใจในเชิงปรัชญาและเป็นภาพสะท้อนสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของคนอีสานได้อย่างชัดเจน ผาแดง - นางไอ่ จึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่ผูกพันเหนียวแน่นกับสังคมอีสานมาช้านาน (อิศเรศ ตลเพ็ญ, 2562) ปัจจุบัน ผาแดง - นางไอ่ ถูกนำมาผลิตซ้ำในลักษณะการปริวรรตเป็นหนังสือ การประพันธ์เป็นภาพยนตร์ ละครเวที การแสดงสด ละครวิทยุ การแสดงหมอลำ และจิตรกรรมฝาผนัง อีกทั้งยังถูกสร้างสรรค์ใหม่ในรูปแบบละครโทรทัศน์ บทเพลง การทุนสามมิติ/การทุนแอนิเมชัน ละครเวที การแสดงแสง สี เสียง และการแสดงร่วมสมัย (ปณิตา น้อยหลบลู, 2560) ซึ่งยังคงได้รับความนิยมเป็นอย่างมากเฉกเช่นในอดีต ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าการผลิตซ้ำและการสร้างสรรค์ใหม่ยังไม่ปรากฏ ผาแดง - นางไอ่ ในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยหรือหากมีก็เพียงส่วนน้อย ซึ่งอนุมานความได้ว่า ผาแดง - นางไอ่ ในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยยังไม่เป็นที่นิยมจึงยังไม่แพร่หลาย

จากความเป็นมาและความสำคัญข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผาแดง - นางไอ่ เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่อยู่คู่กับสังคมอีสานมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยความโดดเด่นทั้งด้านโครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละคร และวรรณกรรม ทำให้ ผาแดง - นางไอ่ ได้รับการผลิตซ้ำและการสร้างสรรค์ใหม่ในรูปแบบศิลปะการแสดงพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่และในปัจจุบันยังมีการนำเสนอในรูปแบบสื่อวัฒนธรรมตลอดจนศิลปะการแสดงร่วมสมัย หากแต่ ผาแดง - นางไอ่ ในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยยังไม่ปรากฏเป็นที่เด่นชัด จึงเป็นที่น่าเสียดายหากไม่มีการนำเสนอและเผยแพร่ ผาแดง - นางไอ่ ในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่มีแบบแผนและเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ทั้งนี้การถูกจำกัดดังกล่าวอาจเป็นผลมาจาก ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและรูปแบบศิลปกรรมที่ไม่เอื้อต่อการนำเสนอก็เป็นได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะนำเสนอ ผาแดง - นางไอ่ ในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยเพื่อเป็นการขยายขอบเขตของการสร้างสรรค์ให้มีความหลากหลายและแตกต่างไปจากภาพจำเดิม

ในการนี้จึงเป็นที่มาของการวิจัย เรื่อง ท้าวผาแดงทรงเครื่อง: การประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทย ชุด ท้าวผาแดงทรงเครื่อง เลือกศึกษาจาก ผาแดง – นางไอ่ ฉบับชำระโดย ดร.ปรีชา พิณทอง ประกอบสร้างด้วยกระบวนการวิจัยสร้างสรรค์ และนำเสนอผลงานในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยประเภทรำเดี่ยว อันสะท้อนแนวความคิดและกระบวนการประกอบสร้างอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการและหลักวิชาชีพนาฏศิลป์ยังประโยชน์แก่ศาสตร์วิชานาฏศิลป์ ศิลปกรรม และศิลปวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ชุด ท้าวผาแดงทรงเครื่อง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดผลงานนาฏศิลป์ไทย ชุด ท้าวผาแดงทรงเครื่อง ซึ่งประกอบสร้างจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่ อันเป็นผลงานสร้างสรรค์ตามขนบนาฏศิลป์ไทยชั้นสูงและเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม
2. เกิดแนวคิดและหลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยภายใต้ความแตกต่างทางศิลปวัฒนธรรม
3. เป็นแนวทางในการบูรณาการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายให้มีเอกภาพร่วมกันอย่างเหมาะสมกลมกลืน โดยไม่ขัดต่อขนบจารีตและยังส่งเสริมคุณค่าสุนทรียะซึ่งกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยสร้างสรรค์ (Creative Research) โดยบูรณาการระเบียบวิธีวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) สู่การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ชุด

ท้าวผาแดงทรงเครื่อง ซึ่งศึกษาจากวรรณกรรม ผาแดง -นางไอ่ ฉบับชำระโดย ดร.ปรีชา พิณทอง ประกอบกับข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติ และผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย

นิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัย

ท้าวผาแดง หมายถึง ชื่อตัวละครเอกจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่ มีสถานะเป็นกษัตริย์ครองเมืองผาไท

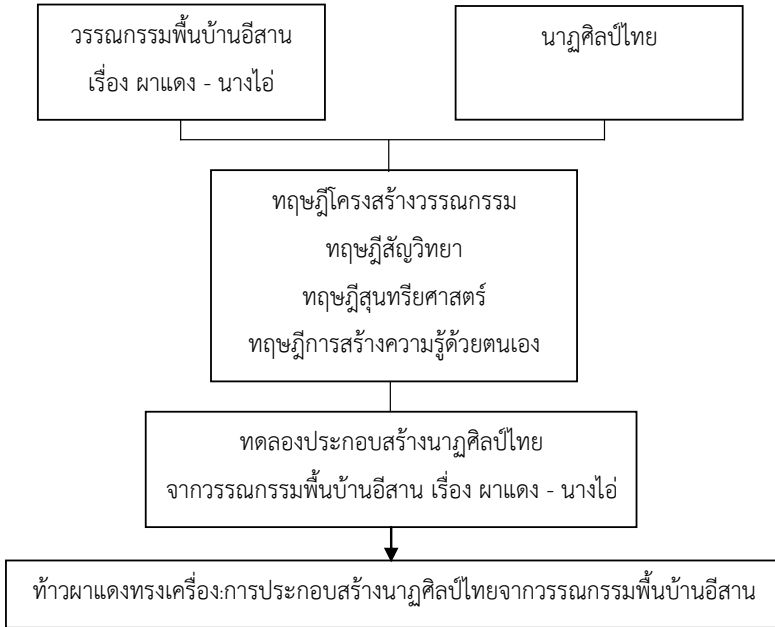
ทรงเครื่อง หมายถึง รูปแบบของการแสดงนาฏศิลป์ไทยอย่างหนึ่งที่สื่อให้เห็นถึงกิริยาท่าทางการอาบน้ำแต่งตัวอย่างประณีตของตัวละคร

ประกอบสร้าง หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากพื้นฐานดั้งเดิม หรือ การนำองค์ประกอบต่าง ๆ มาหลอมรวมปรับปรุงเพื่อก่อให้เกิดเป็นสิ่งใหม่

นาฏศิลป์ไทย หมายถึง ศิลปะการฟ้อนรำที่เป็นแบบแผนของไทย มีขนบจารีตอย่างเคร่งครัดซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมราชสำนัก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยสร้างสรรค์ (Creative Research) ดำเนินการวิจัยด้วยการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง -นางไอ่ ฉบับชำระโดย ดร.ปรีชา พิณทอง ประกอบกับองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทยที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติและผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย นำมาประมวลร่วมกับประสบการณ์ของผู้วิจัย วิเคราะห์ด้วยทฤษฎีโครงสร้างวรรณกรรม ทฤษฎีสัญวิทยา ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ และทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เพื่อทดลองประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทย ชุด ท้าวผาแดงทรงเครื่อง ตามกระบวนการที่ออกแบบใหม่เป็นแนวทางเฉพาะของผู้วิจัย ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยเลือกศึกษาข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงเพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้รู้ หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 30 ปี และได้รับการยกย่องเป็นที่ยอมรับในระดับชาติ จำนวน 3 คน ได้แก่ อาจารย์นพรัตน์ศุภากร หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย), ดร.วันทนี ม่วงบุญ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโขน – ละคร สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม และ ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก ราชบัณฑิตสาขานาฏกรรมไทย

1.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ หมายถึง นักวิชาการด้านนาฏศิลป์ที่มีประสบการณ์ การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยในฐานะเจ้าของผลงาน และมีตำแหน่งทางวิชาการระดับ รองศาสตราจารย์ จำนวน 2 คน ได้แก่ รศ.ดร.สุภาวดี โพธิเวชกุล อาจารย์ประจำ สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และ รศ.นฤมล ชื่นสัมฤทธิ์ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

1.3 กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเกี่ยวข้องกับการ สร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยในบทบาทการเป็นที่ปรึกษาการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ผู้อำนวยการแสดง ผู้ประพันธ์ดนตรีและ บทร้อง หรือนาฏศิลป์นักแสดง โดยมี ประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 30 ปี จำนวน 5 คน ได้แก่ คุณแม่แก้ววรรณ พันธุ ศิลปิน แห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ), ศ.ดร.เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, รศ.ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ, รศ.ดร.อรุณมัย จันทมาลา และ ดร.ธีรเดช กลิ่นจันทร์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ปฏิบัติ โดยกำหนดประเด็นคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูล เชิงลึกเกี่ยวกับแนวความคิด รูปแบบ และการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focused Group) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ ทศนคติข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้าน อีสาน ชุด ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง นำมาประมวลผลร่วมกับข้อมูลส่วนอื่น ๆ แล้วจึง วิเคราะห์และสรุปผล

2.3 แบบประเมิน ผู้วิจัยใช้แบบประเมินเพื่อประเมินการประกอบสร้าง นาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ชุด ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง แบ่งหัวข้อ การประเมิน ได้แก่ แรงบันดาลใจ, แนวความคิด, รูปแบบการแสดง, องค์ประกอบ การแสดง และภาพรวมการนำเสนอ โดยกำหนดให้กลุ่มผู้เกี่ยวข้องเป็นผู้ประเมิน และวิพากษ์ผลงาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขผลงาน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ หนังสือ ตำรา วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสืบค้นจากแหล่งข้อมูลทั้งภาครัฐและเอกชน

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือในการวิจัยที่กำหนดไว้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม และ แบบประเมิน จากนั้นจึงทำการทบทวนข้อมูลเพื่อวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 ระยะเตรียมการวิจัย คือ การจัดทำแบบเสนอโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการบริหารคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อพิจารณาอนุมัติงบประมาณสนับสนุนการวิจัย

4.2 ระยะดำเนินการวิจัย คือ การดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยสร้างสรรค์ (Creative Research) มุ่งเน้นการปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์ผลงานและองค์ความรู้ใหม่ โดยทดลองประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ชุด ท้าวผาแดงทรงเครื่อง ด้วยแนวคิดและกระบวนการที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเอง แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการประกอบสร้าง ขั้นตอนดำเนินการประกอบสร้าง และ ขั้นตอนประเมินผลการประกอบสร้าง

4.3 ระยะสรุปผลการวิจัย คือ การนำผลงานการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ชุด ท้าวผาแดงทรงเครื่อง ที่ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาทำการวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในศาสตร์วิชานาฏศิลป์ตลอดจนอุปสรรคปัญหาและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และการวิจัยในอนาคต

4.4 ระยะเผยแพร่ผลการวิจัย คือ การนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ รูปเล่มรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ บทความวิจัย และจัดทำสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อเผยแพร่ในช่องทางออนไลน์

5. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 จัดหมวดหมู่ของข้อมูล โดยจำแนกเป็นข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลและตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5.2 ทบทวนความสมบูรณ์ของข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.3 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เป็นการหาความถูกต้องและสร้างความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูล โดยวิธี Investigator Triangulation คือ การนำข้อมูลไปให้ผู้ให้ข้อมูลทำการอ่านและตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล แยกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการ (Method of agreement) ประกอบด้วย การตรวจสอบความถูกต้องในเชิงแนวคิดทฤษฎี ซึ่งพิจารณาจากเอกสารหลายฉบับและหลายแหล่งข้อมูล และ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม สร้างข้อสรุปโดยใช้การวิเคราะห์ 3 แบบ ได้แก่ (1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย เป็นการตีความสรุปจากข้อมูลในลักษณะรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น (2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนก ซึ่งใช้ทฤษฎีเป็นตัวจำแนกและการวิเคราะห์แบบไม่ใช้ทฤษฎี และ (3) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบ เป็นการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบตามลำดับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์

การนำเสนอผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ท้าพาแดงทรงเครื่อง : การประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เป็นการวิจัยสร้างสรรค์ (Creative Research) ปรากฏผลงานการประกอบสร้าง เชิงประจักษ์ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ร่วมกับตารางและภาพประกอบ

สรุปผลการวิจัย

การประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ชุด ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง แบ่งขั้นตอนการประกอบสร้างเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมการประกอบสร้าง ขั้นตอนดำเนินการประกอบสร้าง และ ขั้นตอนประเมินผลการประกอบสร้างจากการดำเนินการสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการประกอบสร้าง เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามเพื่อกำหนดเค้าโครงการแสดง ซึ่งมีประเด็นสำคัญ ได้แก่

1.1 แร้งบันดาลใจ จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่ ฉบับชำระโดย ดร.ปรีชา พิณทอง พบว่า เนื้อเรื่องแบ่งออกเป็น 52 ตอน โดยลำดับที่ 10 ตอนผาแดงไปหานางไอ่ มีการบรรยายลักษณะการอาบน้ำแต่งตัวของท้าวผาแดงก่อนออกเดินทางด้วยม้าเพื่อไปหานางไอ่ที่เมือง เอกชะทิตา จึงเป็นแรงบันดาลใจในการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทย ชุด ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง

1.2 แนวความคิด นำเสนอการอาบน้ำแต่งตัวของท้าวผาแดง กษัตริย์แห่งเมืองผาโง ซึ่งในทางนาฏศิลป์ไทยเรียกการรำประเภทนี้ว่า รำลงสรทรวงเครื่อง จึงเป็นที่มาของชื่อการแสดง ชุด ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง โดยยึดแบบแผนนาฏศิลป์ไทยแนวจารีตเป็นแนวคิดพื้นฐานในการประกอบสร้าง กำหนดใช้นาฏยลักษณ์แบบพื้นทาง (ลาว) เนื่องจาก ผาแดง - นางไอ่ เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมไท - ลาว หรือ ล้านช้าง

1.3 รูปแบบการแสดง ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง มีรูปแบบเป็นการรำเดี่ยวเพื่อแสดงท่าทางการอาบน้ำแต่งตัวของท้าวผาแดง แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ทรวงสุคนธ์ คือ การอาบน้ำประพินผิวด้วยเครื่องหอม ช่วงที่ 2 ทรวงเครื่อง คือ การนุ่งห่มเสื้อผ้าและสวมใส่เครื่องประดับ และช่วงที่ 3 ทรวงอาชา คือ การออกเดินทางด้วยม้า

2. ขั้นตอนดำเนินการประกอบสร้าง เป็นการวิเคราะห์เค้าโครงการแสดงเพื่อจัดทำองค์ประกอบ ของการแสดง ได้แก่ บทร้อง เพลงดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบ ผู้แสดง กระจับปี่ทำรำ นาฏยลักษณ์ และอารมณ์ในการแสดง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

บทร้อง ประพันธ์โดย ดร.อำมรงค์ บุญราช นักวิชาการละครและดนตรีชำนาญการ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ลักษณะบทร้องประพันธ์ด้วยกลอนบทละครหรือกลอนสุภาพ กล่าวบรรยายถึงการอาบน้ำแต่งตัวด้วยอารมณ์แห่งความคะนองนางอันเป็นที่รัก เนื่องจากการทรงเครื่องเพื่อไปเกี่ยวพาราสักบันนางไอ่คำ โดยสอดแทรกคำพื้นเมืองอีสานเพื่อให้สอดคล้องกับที่มาของวรรณกรรม ได้แก่ สายแนน ผลา ดอกก้านของ แก้มอ่องต่อง เอ้เครื่อง ดอกสเลเต อ้าย ผ้าเปียง และสุบ จากรูปแบบการแสดงที่แบ่งเป็น 3 ช่วง ปรากฏบทร้องในช่วงที่ 1 ทรงสุคนธ์ และช่วงที่ 2 ทรงเครื่อง ส่วนช่วงที่ 3 ทรงอาชา เป็นเพลงบรรเลงที่ไม่มีบทร้อง

ตารางที่ 1 รูปแบบการแสดงและบทร้องท้าวผาแดงทรงเครื่อง

ช่วงที่ 1 ทรงสุคนธ์	- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอลาว - - ร้องเพลงลาวเฉียง -	
	สรงสนานเอย ฉ่ำสราญวาริน ดอกเอ๋ยเจ้าดอกจำปา ผัดพั๊กตร์เอย ผ่องพั๊กตร์ภูวไนย ดอกเอ๋ยเจ้าดอกลำดวนดง น้ำปรุ่งเอย กลิ่นจรงศ์ฟุ้งสุคนธ์ ดอกเอ๋ยเจ้าดอกก้านของ เอ้เครื่องเอย เอ้องค์ทรงศักดิ์ ดอกเอ๋ยเจ้าดอกสเลเต	เครื่องหอมประทีน ฐ ประทินกลิ่นบุผา ผาแดงเลิศฟ้า เสด็จมาสำอางองค์ จะไปพบไอ่ ทรามวัยนวลหง สายแนนมันคง ผลาส่งสมใจปอง หอม บ่ เทียบแจ่มจันทร์ ผิวพรรณขวัญน้อง เจ้าแก้มอ่องต่อง ใครดองครองเสน่ห์ ปักปิ่นดอกรัก งามนัคนกนเท ไอ่หอมจอมเสน่ห์ ของอ้ายคนเทท้าวผาแดง
ช่วงที่ 2 ทรงเครื่อง	- ปี่พาทย์ทำเพลงลงสรลงลำน้า 1 เที้ยว - - ร้องเพลงลงสรลงลาว -	
	ทรงสอด สนับเพลา งอนงาม จีบภูษา ไหมคำ ล้ำรุจี เข็มขัด ถักสาย ลายสีเส ทองกร เนาวรัตน์ ตรัสไตร	ฉลององค์ แดงอร่าม สง่าศรี ทับทรวง ดวมณีนี สีอำไพ ปั้นเหน่ง เพชรเกลา วาวแสงใส สังวาลแก้ว แว่วไว พรายพรรณ
	- ปี่พาทย์ทำเพลงลงสรลงลำน้า 1 เที้ยว - - ร้องเพลงลงสรลงลาว -	

	ผ้าเปี่ยง เฉวียงไหล่ ร้าเนี่ยมอ้ม อำมรงค์ สุกก้อย พลอยสุวรรณ คล้องหัตถา มาลัยกร มะลิวัลย์ เครื่องด่อน เครื่องทรง สมอุรา	งามสม จารพญา เกี่ยวจอมขวัญ ไว้ก้านัล หมั่นไ้อ่ ให้อิดา พระทรงธรรม์ งามปลั่ง ตั้งอินทรา เสด็จมา หน้าโรงคัล ทันทิ
	- ปีพาทย์ทำเพลงลงสรลงลารับ 1 เทียว -	
ช่วงที่ 3 ทรงอาชา	- ปีพาทย์ผสมแคนทำเพลงอัสวาลีลา -	

2.2 เพลงดนตรี บรรเลงโดยกลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร โดยใช้ วงปีพาทย์ไม้นวมผสมแคนเป็นเครื่องภาษาตามขนบเพลงออกภาษา ทำนองเพลงที่ใช้เป็นเพลงไทยสำเนียงลาว ได้แก่ เสมอลาว ลาวเฉียง ลงสรลงลาว และ ต่อท้ายด้วยเพลงอัสวาลีลา

2.3 เครื่องแต่งกาย การแต่งกายยืนเครื่อง (ตัวพระ) โดยใช้เครื่องแต่งกายทางเลือกซึ่งจัดทำด้วยแนวคิดการเลียนแบบเครื่องแต่งกายชุดโขนละครโบราณ แต่ปรับใช้วัสดุเลียนแบบทดแทน ลักษณะเป็นเสื้อแขนสั้นสีแดงขลิบเขียว พาดบ่าด้วยสไบ 2 ชั้น นุ่งผ้าไหมพื้นบ้านอีสานด้วยวิธีการนุ่งแบบทางหงส์ หางปรก ซึ่งเป็นรูปแบบการนุ่งผ้าของตัวละครเชื้อชาติลาวในการแสดงละครพื้นทาง เกล้ามวยผมประดับเกี้ยว ปักปิ่นดอกกรัก และสวมทับด้วยปิ่นจุเหรีจ

2.4 อุปกรณ์ประกอบ สำหรับทรงสุคนธ์ ประกอบด้วย กระจกเงา ขวดน้ำปรุง ขวดน้ำมันหอม และผอบแป้ง, เตียง, โต๊ะ, ม้าแพงพร้อมแส้ และ มาลัยกร

2.5 ผู้แสดง ผู้แสดงชายจำนวน 1 คน มีรูปร่างสูงโปร่ง ใบหน้าเรียวยาว ผิวพรรณผุดผ่อง มีทักษะพื้นฐานนาฏศิลป์ไทย ประเภทตัวพระ เมื่อผู้แสดงแต่งกายแล้วนำมาประกอบเข้ากับอุปกรณ์ประกอบการแสดงทำให้เกิดผลงานดังภาพประกอบที่ 2

ภาพประกอบที่ 2 เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบ

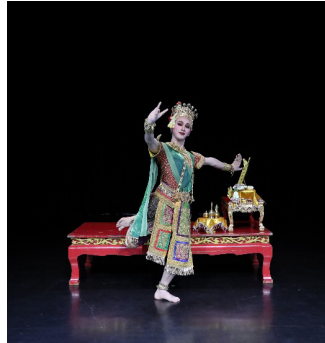
2.6 กระบวนท่ารำ ท้าวผาแดงทรงเครื่องประกอบสร้างด้วยรูปแบบนาฏศิลป์ไทยแนวจารีต แบ่งกระบวนท่ารำเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1) รำประกอบบทร้อง คือ การแสดงท่ารำให้สอดคล้องกับบทร้องหรือการรำตีบท ปรากฏในช่วงที่ 1 ทรงสุคนธ์ เพลงลาวเฉียง และช่วงที่ 2 ทรงเครื่อง เพลงลงสรลงลาว การรำประกอบ บทร้องจำแนกบทยออกเป็น 2 บท ได้แก่

1.1) รำทลงสรทรงเครื่อง เป็นกระบวนท่ารำที่สื่อถึงการอาบน้ำแต่งตัว มีจำนวน 15 ท่า ได้แก่ ท่าสรงสนาน ท่าผัดพักตร์ ท่าน้ำปรุง ท่าเอ้เครื่อง ท่าปักปิ่น ท่าสนับเพลา ท่าฉลององค์ ท่าจีบภูษา ท่าทับทรวง ท่าเข็มขัด ท่าปั้นเหน่ง ท่าทองกร ท่าสังวาล ท่าผ้าเปี่ยง และท่าอำมรงค์ ทั้งนี้โครงสร้างของกระบวนท่ารำทลงสรทรงเครื่อง ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) ท่าหลัก คือ ท่ารำสำคัญที่มีความหมายถึงการอาบน้ำแต่งตัวโดยตรง และ 2) ท่าขยาย คือ ท่ารำที่ต่อเนื่องจากท่าหลักทำหน้าที่เป็นส่วนขยายความหมายหรืออธิบายลักษณะของท่าหลักให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยทุกท่าหลักจะตามด้วย ท่าขยายเสมอ เช่น “ฉลององค์แดงอร่ามสง่าศรี” ท่าหลัก คือ ท่าฉลององค์แดงอร่าม ท่าขยาย คือ สง่าศรี “ทับทรวงดวงมณีสีอำไพ” ท่าหลัก คือ ท่าทับทรวงดวงมณี ท่าขยาย คือ สีอำไพ “จีบภูษาไหมคำล้ำจุ” ท่าหลัก คือ จีบภูษาไหมคำ ท่าขยาย คือ คำล้ำจุ เป็นต้น เมื่อปฏิบัติท่าหลักและท่าขยายต่อเนื่องกันจึงมีลักษณะดังภาพประกอบที่ 3

ท่าหลัก – ทับทรวงดวงมณี

ท่าขยาย – สีสำไฟ

ภาพประกอบที่ 3 การรื้อบทลงสรทรวงเครื่อง

ทั้งนี้ กระบวนท่ารำลงสรทรวงเครื่อง จำนวน 15 ท่า สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- กระบวนท่ารำดั้งเดิม เป็นกระบวนท่ารำลงสรทรวงเครื่องที่ปรมาจารย์ด้านนาฏศิลป์กำหนดไว้เป็นขนบนิยมซึ่งปรากฏในการแสดงชุดอื่น ๆ มีจำนวน 7 ท่า ได้แก่ ท่าสรงสนาน ท่าผดพักตร์ ทาน้ำปรง ท่าเอ้เครื่อง (ท่าสวมใส่) ท่าปักปิ่น ท่าจีบภูษา และ ท่าสังวาล

- กระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เป็นกระบวนท่ารำลงสรทรวงเครื่องที่ออกแบบสร้างสรรค์ใหม่เป็นการเฉพาะเพื่อให้แตกต่างจากกระบวนท่ารำดั้งเดิม โดยใช้ตำแหน่งของเครื่องแต่งกายเป็นหลักสำคัญในการออกแบบ และยังคงไว้ซึ่งโครงสร้างของกระบวนท่ารำอันประกอบด้วยท่าหลักและท่าขยาย มีจำนวน 8 ท่า ได้แก่ ท่าสนับเพลา ท่าฉลององค์ ท่าทับทรวง ท่าเข็มขัด ท่าปิ่นหม่ง ท่าทองกร ท่าผ้าเปี่ยง และ ท่าอำมรงค์ ซึ่งแสดงตัวอย่างกระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ได้ดังภาพประกอบที่ 4

ท่าเข็มขัด

ท่าอำมรงค์

ภาพประกอบที่ 4 กระบวนท่ารำลงทรงเครื่องที่ออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นใหม่

1.2) รำบททั่วไป เป็นกระบวนท่ารำตีบทที่ปรับปรุงมาจากท่ารำพื้นฐานและท่ารำมาตรฐานที่ปรากฏในเพลงช้า - เร็ว แม่บท และภาษาท่า ประกอบกับท่าทางสามัญลักษณ์ซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของรูปแบบการแสดงละครพื้นทาง

2) รำประกอบเพลงบรรเลง คือ การแสดงท่ารำประกอบเพลงที่ไม่มีบทร้อง ปรากฏในช่วงที่ 1 เพลงเสมอลาว เป็นกระบวนท่ารำตามแบบแผนแต่ปรับปรุงท่ารำบางท่าให้แตกต่างจากเดิม และช่วงที่ 3 ทรงอาชา เพลงอัศวลีลา เป็นกระบวนท่ารำที่ปรับปรุงมาจากกระบาม้าและท่ารำที่ประกอบสร้างขึ้นใหม่สื่อให้เห็นถึงการขี่ม้าและการควมม้าด้วยท่าทางที่หลากหลาย

2.7 นาฏยลักษณ์ ท่าพาแดงทรงเครื่องเป็นการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานจึงทำให้มีรูปแบบการแสดงคล้ายคลึงกับละครพื้นทาง ซึ่งมีนาฏยลักษณ์ที่โดดเด่น ได้แก่ การตีไหล่ การกระท่ายไหล่ การใช้ตัว และการเดินแบบพื้นทาง (ลาว)

2.8 อารมณ์ในการแสดง ประกอบด้วย 2 อารมณ์ ได้แก่ อารมณ์สุนทรีย์ที่เกิดจากการชื่นชมความงามของเครื่องแต่งกายตลอดจนความซาบซึ้งภูมิใจใน

ความงามสง่าของตนเอง และอารมณ์คะนองที่เกิดขึ้นจากความรักใคร่ความหลงใหล นางไอ่คำ กระบวนท่ารำและอารมณ์ในการแสดงจึงมุ่งเน้นให้เห็นถึงความกุ่มกวม ละเอียดละไม ดังภาพประกอบที่ 5

ภาพประกอบที่ 5 กระบวนท่ารำและอารมณ์ในการแสดง

3. ชั้นประเมินผลการประกอบสร้าง จากการประเมินและวิพากษ์ผลงาน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ทำการประเมินผลงาน 2 ครั้ง แสดงผลการประเมิน ต่างกัน กล่าวคือ การประเมินครั้งที่ 1 ผลการประเมินอยู่ในระดับดี (81-90) ซึ่งมีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงเครื่องแต่งกายและกระบวนท่ารำ การประเมินครั้งที่ 2 ผลการประเมินอยู่ในระดับดีมาก (91-100) ซึ่งมีข้อเสนอแนะให้เพิ่มวิธีการนำเสนอ โดยแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ การแสดงเอกเทศ และการแสดงละคร เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่และการวิจัยสร้างสรรค์ในอนาคต

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ท้าวผาแดงทรงเครื่องเป็นการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยที่มีแรงบันดาลใจมาจากรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่ การนำเสนอในรูปแบบปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2568

แบบนาฏศิลป์ไทยถือเป็นการกำหนดแนวคิดเบื้องต้นที่ส่งผลต่อกระบวนการประกอบสร้างโดยรวม กล่าวคือ นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะการแสดงแนวขนบจารีตที่มีแบบแผนเคร่งครัดสืบทอดมาแต่โบราณ การประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจึงให้ความสำคัญกับรูปแบบและองค์ประกอบของการแสดงที่จะต้องเป็นไปตามแบบแผนที่ปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ได้กำหนดไว้ ดังนั้น การระบุรูปแบบนาฏศิลป์ไทยจึงเป็นการกำหนดกระบวนการประกอบสร้างได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) ที่กำหนดรูปแบบนาฏยประดิษฐ์ไว้ 4 แนว คือ 1) กำหนดให้อยู่ในหนึ่งนาฏยจารีต 2) กำหนดให้เป็นการผสมหลายนาฏยจารีต 3) กำหนดให้ประยุกต์จากนาฏยจารีตเดิม และ 4) กำหนดให้อยู่นอกนาฏยจารีต โดยท้าวผาแดงทรงเครื่องจัดอยู่ในนาฏยประดิษฐ์แนวหนึ่งนาฏยจารีต ส่งผลให้กลายเป็นผลงานนาฏศิลป์ไทยแนวอนุรักษ์นิยม เนื่องจากยังคงรูปแบบและองค์ประกอบนาฏศิลป์ไทยแบบดั้งเดิมไว้เป็นสำคัญ ทั้งนี้ การคงไว้ซึ่งขนบจารีตนาฏศิลป์ถือเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์สืบสานมรดกภูมิปัญญาของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ที่สร้างสมไว้ ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมมาอย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่แบบสำเร็จทางความคิดที่กำหนดไว้เป็น แนวปฏิบัติ สอดคล้องกับ ศิริมงคล นาฏยกุล (2565) ที่อธิบายว่า การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความเชื่อ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องราวพงศาวดารประวัติศาสตร์ วรรณคดีหรือวรรณกรรม นิทาน ตำนานหรือเรื่องเล่า โดยการนำเอาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของนาฏศิลป์ในวัฒนธรรมเดิมมาประกอบสร้างใหม่ แต่จัดองค์ประกอบให้แตกต่างจากรูปแบบเดิมถือเป็นผลงานนาฏศิลป์ประเพณี (Traditional Dance) เนื่องจากยังคงนาฏยลักษณะของนาฏศิลป์ดั้งเดิมไว้

2. ท้าวผาแดงทรงเครื่องแบ่งการประกอบสร้างเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนเตรียมการ เป็นการกำหนดเค้าโครงการแสดง ประกอบด้วย แรงบันดาลใจ แนวความคิด และรูปแบบการแสดง 2) ขั้นตอนเนินการ เป็นการจัดทำองค์ประกอบของการแสดง ได้แก่ บทร้อง เพลงดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบ ผู้แสดง และกระบวนการทำรำ และ 3) ขั้นตอนประเมินผล เป็นการวิพากษ์และประเมินผลโดย ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำไปปรับปรุงผลงาน ขั้นตอนการประกอบสร้างดังกล่าวสอดคล้องกับ

ผลการวิจัยของ ไกรลาส จิตรกุล และคณะ (2562) ที่กำหนดแนวทางการทำงานวิจัยสร้างสรรค์เป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1.การกำหนดแนวคิด (Conceptual idea) 2.การออกแบบร่าง (Sketch Design) 3.การพัฒนาแบบ (Design Development) 4.การประกอบสร้าง (Design Construction) 5.การเก็บรายละเอียด (Design Refinement) 6.การนำเสนอ (Presentation) 7.การประเมินผล (Evaluation) ทั้งนี้ แม้ว่าจำนวนขั้นตอนจะมีความแตกต่างกัน หากแต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นได้ว่าขั้นตอนการครอบคลุมการทำงานขั้นตอนที่ 1 – 3 ขึ้นดำเนินการครอบคลุมการทำงานขั้นตอนที่ 4 – 5 และขั้นประเมินผลครอบคลุมการทำงานขั้นตอนที่ 6 – 7

3. ท้าวผาแดงทรงเครื่องมีรูปแบบเป็นการรำเดี่ยว นำเสนอท่าทางการอาบน้ำแต่งตัวของท้าวผาแดงก่อนออกเดินทางด้วยม้าเพื่อไปหานางไอ่ที่เมืองเอกราช การแสดงแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ 1) ทรงสุคนธ์ 2) ทรงเครื่อง และ 3) ทรงอาษา ทั้งนี้ การแบ่งช่วงการแสดงดังกล่าวแตกต่างจากผลการวิจัยของ นฤมล ชันสัมฤทธิ์ (2559) ซึ่งสร้างสรรค์การแสดง ชุด พระลอลงทรง โดยยึดแบบแผนการรำลงทรงเครื่อง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การอาบน้ำ การประพรมเครื่องหอม และการแต่งตัว ในการนี้ ท้าวผาแดงทรงเครื่องจึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของ บัณฑิต เข้มทอง (2555) ซึ่งสรุปว่า แบบแผนของการรำลงทรงเครื่อง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การลงทรง การทรงสุคนธ์ และการทรงเครื่อง หากแต่ในการแสดงแต่ละครั้งไม่จำเป็นต้องจัดแสดงครบทั้ง 3 ขั้นตอนก็ได้ ดังนั้น ท้าวผาแดงทรงเครื่อง จึงเลือกนำเสนอเพียงขั้นตอนการทรงสุคนธ์และขั้นตอนการทรงเครื่อง โดยเพิ่มเติมขั้นตอนการทรงอาษาเพื่อให้เป็นไปตามเนื้อเรื่องและเป็นการเพิ่มอรรถรสทางการแสดงให้มีจังหวะและอารมณ์ที่หลากหลาย

4. ท้าวผาแดงทรงเครื่องยึดแบบแผนละครพันทางเป็นแนวทางในการประกอบสร้าง ส่งผลให้บทร้องและเพลงดนตรีมีลักษณะเป็นเพลงไทยสำเนียงภาษาด้วยการสอดแทรกคำพื้นเมืองอีสานและการบรรจุเพลงไทยสำเนียงลาว ได้แก่ เสมอลาว ลาวเฉียง และลงทรงลาว แนวทางดังกล่าวถือเป็นหลักการสำคัญในการสร้างมนต์เสน่ห์ให้กับผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามและเข้าถึงศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท –

ลาว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฉันทิกา นทีธร (2563) ซึ่งสรุปว่า เพลงสำเนียงภาษาลาวมักใช้ภาษาต้นทางและการเลียนแบบภาษาสำนวนลีลาเป็นปัจจัยในการเพิ่มสุนทรีรส โดยเชื่อมโยงวรรณกรรมที่เป็นพื้นฐานโครงสร้างความคิดให้เกิดเป็นคำประพันธ์และบทร้อง กอปรกับการนำแคนซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานมาผสมผสานเข้ากับเพลงไทยสำเนียงลาว ยิ่งถือเป็นความชัดเจนด้านศิลปวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไท – ลาว ทั้งนี้บทร้องและเพลงสำเนียงภาษายังส่งผลต่อกระบวนการทำให้กระบวนการทำรำไม่มีความซับซ้อนมากนัก ดังจะเห็นได้ว่ามีการใช้ท่าทางธรรมชาติเพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดและกลวิธีการแสดงละครพันทาง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธนกร สุวรรณอำภา (2566) ซึ่งสรุปว่า กระบวนท่ารำ ในละครพันทางหลังยุคจารัตินิยมมีที่มาจากท่ารำไทยมาตรฐาน ท่ารำตามเชื้อชาติ และท่าสามัญชน ต่อเมื่อนำมาปฏิบัติรวมกันจะต้องคำนึงถึงนาฏยลักษณะที่สำคัญของกระบวนท่ารำพันทาง คือ การตีไหล่ การกระทยไหล่ การใช้ตัว และการเดินแบบพันทาง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นฤมล ชันสัมฤทธิ์ (2559) ซึ่งระบุว่า ลักษณะเฉพาะทางการแสดงที่สื่อให้เห็นว่าเป็นการรำลงทรงของตัวพระลอในการแสดงละครพันทาง คือ การตีไหล่ กระทยไหล่ ใช้ตัว ใช้หน้า และลักคอ ทั้งนี้การยึดแบบแผนละครพันทางเป็นแนวทางในการประกอบสร้างจึงส่งผลกระทบต่อกลุ่มทุกองค์ประกอบให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันจนเกิดเอกภาพทางการแสดงนำมาซึ่งสุนทรียะที่เหมาะสมกลมกลืน

5. ท้าวผาแดงทรงเครื่องเป็นการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนท่ารำลงทรงเครื่องที่แตกต่างจากท่ารำลงทรงเครื่องตามขนบนิยมดั้งเดิม จำนวน 8 ท่า ได้แก่ ท่าสนับเพลา ท่าฉลององค์ ท่าทับทรวง ท่าเข็มขัด ท่าปั้นหมั่ง ท่าทองกร ท่าผ้าเปียง และ ท่าอำมรงค์ โดยคงไว้ซึ่งโครงสร้างของกระบวนท่ารำอันประกอบด้วยท่าหลักและท่าขยาย อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับตำแหน่งของเครื่องแต่งกายตามแนวทางของปรมาจารย์ด้านนาฏศิลป์ที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นแก่นของศาสตร์วิชานาฏศิลป์ที่มุ่งเน้นการปรับปรุงท่าทางธรรมชาติให้มีความอ่อนช้อยสวยงาม ดังนั้น ท้าวผาแดงทรงเครื่องจึงเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งซึ่งใช้

นาฏศิลป์ไทยเป็นเครื่องมือในการสื่อสารผ่านองค์ประกอบของการแสดง โดยผู้วิจัยมุ่งใช้ทฤษฎีสัญวิทยาเพื่อนำเสนอกริยาท่าทางการอาบน้ำแต่งตัวของท้าวผาแดง ร่วมกับองค์ประกอบที่ผ่านการแปรรูปความเป็นพื้นบ้านมานำเสนอในรูปแบบนาฏศิลป์ไทย ซึ่งผู้ชมจะรับรู้และเข้าใจได้ด้วยการตีความบนพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ ทั้งนี้การสื่อสารหรือนำเสนอจะประสบความสำเร็จและเป็นที่ประทับใจต้องอาศัยทฤษฎีสุนทรียศาสตร์เพื่อให้เหตุผลและอธิบายความงามตลอดจนคุณค่าของผลงาน อันจะต้องสอดคล้องกันทั้งผู้วิจัยและผู้ชม นอกจากนี้ ท้าวผาแดงทรงเครื่องยังบ่งชี้รสนิยมและความรู้ความสามารถในการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยที่เกิดจากการสังสมบ่มเพาะความรู้และประสบการณ์ของผู้วิจัย นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้: ท้าวผาแดงทรงเครื่องเป็นผลงานการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ที่ยึดแบบแผนละครพื้นทาง (ลาว) เป็นแนวคิดในการประกอบสร้าง กระบวนท่ารำจึงมีนาฏยลักษณะที่โดดเด่นด้วยการตีไหล่ การกระทยไหล่ การใช้ตัว และการเดินแบบพื้นทาง (ลาว) ซึ่งถือเป็นกลวิธีการแสดงนาฏศิลป์ไทยขั้นสูง ดังนั้น ท้าวผาแดงทรงเครื่องจึงเหมาะสมที่จะนำไปใช้เป็นการแสดงเพื่อประเมินทักษะนาฏศิลป์ไทยของผู้แสดงได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสมควรที่จะจัดแสดงเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมในวาระต่าง ๆ อันจักเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์สืบสานทั้งด้านวรรณกรรมและนาฏกรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป: การวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางในการประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่ หากแต่ยังมีวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานอีกจำนวนมากที่ควรทำการศึกษาเพื่อนำมาประกอบสร้างเป็นนาฏศิลป์ไทยหรือนาฏศิลป์ประเภทอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาศาสตร์วิชานาฏศิลป์ทั้งในเชิงวิชาการและศิลปวัฒนธรรม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง ท้าวผาแดงทรวงเครื่อง: การประกอบสร้างนาฏศิลป์ไทยจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน สำเร็จได้โดยการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ที่อนุเคราะห์ข้อมูลและให้คำปรึกษาจนการวิจัยนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- ไกรลาส จิตรกุล และคณะ. (2562). **ไขอів: การสร้างสรรค์ละครข้ามวัฒนธรรม**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- ณัฏทิกา นทีธร. (2563). **การศึกษารูปแบบแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ในเพลงไทยสำเนียงภาษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธนกร สุวรรณอำภา. (2566). **ละครพันทางหลังยุคจารัตินิยม เรื่อง เจ้าแม่สร้อยดอกหมาก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปดุษฐ์บัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- นฤมล ชันส์มฤทธิ. (2559). **การสร้างสรรค์การแสดง ชุด พระลอหลงสรง**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- บัณฑิต เข้มทอง. (2555). **บทบาทหุนมานลงสรงในการแสดงโขน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต ภาควิชานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปณิตา น้อยหลบลเา. (2560). **ผาแดงนางไอ่ : พลวัตวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานกับบทบาทการสร้างพลังชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฐ์บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ปรีชา พิณทอง. (2524). **วรรณคดีอีสาน เรื่อง ผาแดง - นางไอ่**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต
- อิศเรศ ดลเพ็ญ. (2562). “โลก - ธรรม” - “ทุกข์ - สุข” และภูมิปัญญาด้านภาษา ในกาพย์เห่ขี้ผึ้งไฟ ผาแดงนางไอ่. **วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม**. 8(1), 176-211.
- ศิริมงคล นาฏยกุล และคณะ. (2565). **การสร้างสรรค์งานทางนาฏศิลป์**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ คลังนาวิทยา.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). **หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.